

Az elveszett fábiáni pusztatemplom

A fábiánsebestyéni pusztatemplom építéstörténete,
idegenforgalmi jelentősége és szubjektív jellemzői

*A pályamunkát a Batsányi János Gimnázium és Szakközépiskola
Pusztá Church csapatának tagjai,
Berczeli Alex, Dombóvári Stella,
Keresztes-Nagy Kinga és Varga Anikó (10.B)
készítették a „Nándorfehérvár 555 éve” elnevezésű
történelmi-örökségturisztikai vetélkedőre*

Csongrád, 2011. március

Fábiánsebestyén a Dél-Alföldön, Csongrád megye északkeleti részén, a szentesi kistérségben, Szentestől 16 km-re található. Legkönnyebben a Szentest Gádorossal összekötő alsórendű útról érhető el. A település már a XIV. században virágzásnak indult, de a török támadások idején teljesen elpusztult és néptelenné vált. A XIX. század közepétől fokozatosan kezdett újratelepülni, kizárólag magyar lakossággal.

A fábiáni pusztatemplom romjai a községtől északnyugati irányban 3,5 km-re, a Kórógy-ér kanyarulatának bal partján, a szentesi út jobb oldalán állnak egy alacsony dombon (koordináták: É 46.683096° K 20.409112°). A templom jóval

beljebb fekszik az úttól, ráadásul az 1960-as években az út és a romok között egy sertéstelepet építettek. A domb keleti szélében földút és árok fut, északra a Kórógy medre és a Kórógy-éri-főcsatorna húzódik, délen pedig egy trágyaszikkasztó, a sertéstelepe és egy kertészet található. Az utóbbi kettő területén ugyan át lehet hajtani, de csak külön engedéllyel, amelynek a megszerzése igen körülményes. Jelenleg a legegyszerűbb megközelítése is igen problémás: a turisták csak a sertéstelepe nyugati oldalán, a szántóföldek szélét képező kerítést követve tudják elérni gyalogosan vagy biciklivel.

A napvilágra került történelmi adatok szerint a templomot feltehetően a Gutkeled nemzetségbeli Maróthy család sarja, Maróthy János macsói bán – aki 1403-ban Zsigmond királytól megkapta a gyulai uradalmat – építtette a XIV–XV. században Szent Fábián és Szent Sebestyén vértanúk tiszteletére. A bán a templom köré falut is telepített a környéken élő, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó emberek számára, az új település a templom két szentjéről kapta a nevét.

Egyes múzeumi kutatások és régészeti ásatások – ennek némileg ellentmondva – megállapították, hogy a település már korábban, az Árpád-korban is létezett. A templommal szemben, a Kórógy-part északi részén, csaknem 2 km hosszan ugyanis jó néhány Árpád-kori cserépdarab, cserépiüst, kemence, sütőhely és gazdasági épület maradványa került elő, de 38 további fémlelet (sarlók, patkók és láncszemek) is a korábbi datálást valószínűsítik. Az előkerült tárgyak közötti nagy földrajzi távolság arra utal, hogy a korai település egy hosszan elnyúló, laza szerkezetű Árpád-kori falu volt.

A korai megtelepedést igazolja az a három sír is, amelyeket két csoportban, egymástól távolabb tártak fel.

A falut először 1389-ben említik egy forrásban a kunok szálláshelyeként, jöllehet, egy másik forrás szerint már az 1282-es hód-tavi csata után telepítettek ide kunokat. Fábiánsebestyén jelentősége abból adódott, hogy rajta ment keresztül az Aradra vezető út, ráadásul itt futott a Dél-Magyarországot a Bihari részekkel összekötő egyik útvonal is. Kedvező geopolitikai elhelyezkedésének köszönhetően a középkorban folyamatosan fejlődött a település.

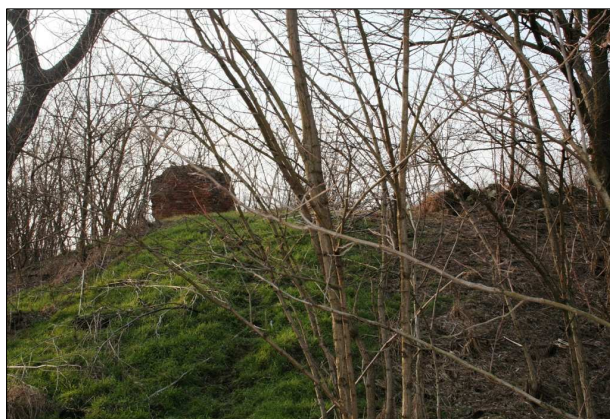
Az Alföld sík területein, különösen Csongrád megye tiszántúli részein nagy számban találunk mesterségesen létrehozott kunhalmokat, amelyek egy része a honfoglalás előtti időkben, többségük pedig a XIII. században hazánkba érkezett kunok jóvoltából keletkezett. A kunhalmok rendeltetése nem pontosan ismert: lehetnek tájékozódási pontok, temetkezési helyek, határjelzések, esetleg őrhelyek. A XIX. századtól kezdve a folyószabályozások és a lecsapolások, később a mezőgazdasági tevékenységek miatt az alacsonyabb halmokat beszántották, a magasabbakat pedig befásították vagy szántásra alkalmassá tették.

A pusztulásnak indult kunhalmok nagy részét elhordták útépítéshez vagy homokbányát nyitottak rajta, Csongrád megyében mégis megkímélt több földpiramist az utókor. A Fábíansebestyén melletti halomra épült és a vizsgálatunk tárgyát képező pusztatemplomnak a XX. század elején még több fala is állt, de a téveszesítések és a sertéstelep létrehozása elpusztította a középkori falu és a templom körüli temető nagy részét is. A szomszédos Árpádhalm legnagyobb dombján a hagyomány szerint – ahogyan a település neve is mutatja – maga Árpád fejedelem vert tábort Pusztaszerre menet, 2009-ben pedig a szintén Csongrád megyei Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban ötven kun település 4-4 köbméternyi föld összehordásával hozta létre azt a Kun Halmot, amely a IV. Béla jóvoltából az Alföldre települt kunok és a magyar nemzet összefogását jelképezi.

Fábíansebestyén nevét vizsgálva két olyan mondát is ismerünk, amelyek szerint a Fábíanok egy előkelő nemesi család voltak, akiknek gyökereit egészen Szent Lászlóig vissza lehet vezetni. Mindkét történet eseménysora közvetlenül a törökök bejövételéhez és a falu hősies megvédéséhez kapcsolható, de bizonytalan datálásuk és tárgyi tévedéseik miatt nem sok történelmi alapjuk van. Az egyik történet szerint például „a templom ott állott a mai helyén, szép piros, aranyozott bádogtetővel, messzire ragyogott a kálvinista buzogány rajta” – noha az akkori viszonyokat ismerve a kálvinista eszmék aligha terjedtek el a környéken, és a lakosok minden bizonnyal katolikus felekezetűek voltak.

A pusztatemplomról szóló történeteknek – különböző cselekményeik ellenére – közös a befejezése: a falu a török pusztítás nyomán elnéptelenedett, a Fábían-család megmaradt tagjai pedig a hódoltság idején Szentesre menekültek. A magyar összeírások 1563–64-ben 33-34 portát említenek a területen, amelyek a XVI. századi csatározások folytán többször jelentős pusztulást szenvedtek. Lakói a 15 éves háború alatt hagyták el végleg a települést, így az a több évszázados néptelenség miatt pusztulásnak indult. A közelben kialakult tanyás pusztaközség csak jóval később, 1874-ben szerveződött újra kisközséggé.

A XX. század viharos eseményei sajnos alaposan megviselték az egykori pusztatemplomot. Míg a századelőn készült képeken még a hajó nyugati fala és a bejárat is látható volt, mára azonban nem maradt más, mint az alacsony, földpiramis alakú kunhalm, tetején egy kb. 2 méteres falmaradvánnyal.

Feltehetően ez lehetett az egykori templom délnyugati, támpilléres sarokfala, amely ma már igen romos állapotban van.

A pusztatemplom rohamos pusztulása azzal indokolható, hogy a környékbeli lakosság elhordta a téglákat lakóházak építéséhez, sokan kincset keresve a dombon egyéni ásatási munkálatokba is fogtak, később pedig a sertéstelep létrehozása és működtetése közben többször is megbolygatták a földhalmot. Ma is látható egy drótkötéldarab, amely szerencsére nem tudott megbirkózni a jól alapozott falmaradványok elmozdításával, traktorokkal viszont sikerült jó néhány falcsontot a domb aljára dönteni.

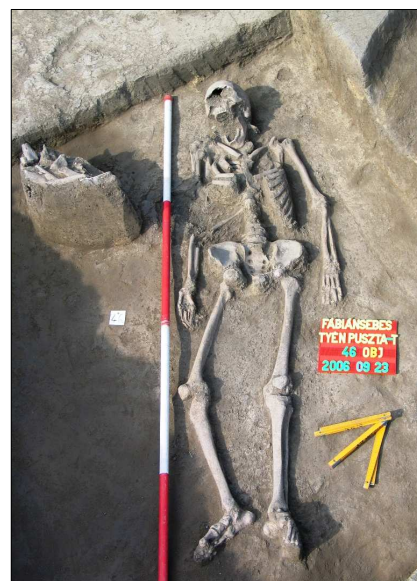

A környékbeliek manapság nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a pusztatemplom romjainak, csupán az a tudat maradt meg bennük, hogy van „valami” a falu határában, de annak történetéről és értékeiről rendkívül keveset tudnak. Szerencsére a kivételek közé tartozik Cseh Lajos, Fábiánsebestyén egykori tanára, aki az 1990-es években nagy lelkesedéssel fogott bele a pusztatemplom környékének rendezésébe. Diákjaival összefogva, közös erővel tisztították meg az elhanyagolt földpiramist, ligetesítették a templomrom környékét,

kivágták az előregedett akácfákat és kialakítottak egy kis tavat nádassal – egyszerűen megkezdték a környék természeti rehabilitációját, ráadásul nem állami tervek alapján, hanem civil kezdeményezésből. Céljuk egy turisztikai látványosság és egy piknikező hely létrehozása volt, ahová a környékbeliek, különösen az iskolások kirándulást szervezhetnek és a múlt emlékeinek szomszédságában tölthetik el szabadidejüket. Sajnálatos módon amióta a tanár úr nem a községben tanít, a templom körüli környékrendezési munkálatok nem folytatódtak.

Várakozásunkkal ellentétben jelenleg mégsem nevezhető elhanyagoltnak a templomrom környéke. Bár sok akácfa nőtt a földhalmon, mégis vannak csapások, amelyeken keresztül feljuthatunk a romokhoz. Ottjártunkkor Szarka Attila, Árpádhalm polgármestere kalauzolt bennünket, aki rendkívüli tájékozottságával és segítőkészségével jelentősen megkönnyítette kutatási munkánkat.

Az 1960–70-es években a sertéstelep építése miatt már voltak felületi ásatások, de nagyobb volumenű feltárásokra csak az elmúlt évtizedben került sor: 2000-ben csupán néhány sírt tártak fel, 2001-ben viszont felásták a templom alapjait is, amelynek során előkerültek jellegzetesen török időkből való kályhamaradványok és a szokásosnál jóval több csontvázat rejtő osszarium is. A régészeti munkálatok

során előkerült övezőfal alapozását a szakemberek vissza is temették, mert nem volt biztosítva a leletek állagmegőrzése. 2003-ban Fábiánsebestyéneken tartottak egy szakmai találkozót a pusztatemplom állagmegóvásáról, közvetlen környezetének parkosításáról és a környező természeti–építészeti értékek megmentéséről. Teljes körű feltárássra csak 2004–06 között került sor a sertéstelep bővítése miatt. Az építést megelőző feltárások során jó néhány műkincset találtak, de sikerült feltérképezni az Árpád-kori és a középkori falu építményeit is, amelyekről a szentesi Koszta József Múzeumban található bővebben anyagot.

Az elveszett fábiáni pusztatemplom jelentőségét az adja, hogy a Dél-Alföldön nagyon kevés középkori emlék és ekkor alapított település maradt fenn. Ha sikerült volna időben megegyezni a felépített sertéstelep vezetőivel és korábban került volna sor a maradványok teljes körű feltárására, akkor egy olyan emlékhelyet lehetett volna létrehozni, amelynek segítségével meg lehet figyelni a korabeli házak alapjait, a korabeli emberek életmódját, de akár a középkori Fábiánsebestyén utcáin is sétálhatott volna a modern kor embere. Sajnos nem így történt.

Ma már nem lehet kizárólag önmagában bekapcsolni a templomromot az idegenforgalom pezsgésébe, hanem ki kell emelni és komplexen kezelni a helyi természeti adottságokkal és látványosságokkal együtt. A közelben található lösz- és szikes puszták, a Körös–Maros Nemzeti Parkhoz tartozó Cserebökényi Tájvédelmi Körzet, az Oncsa-házból kialakított református templom és a népi építészeti emléket képviselő Cserna-féle szélmalom megfelelő környezetet nyújt ahhoz, hogy a fábiáni templomrommal és a halom déli lábánál kis foltban

található, még eredeti löszfalnövényzettel, a taréjos búzafüvel egységet alkotva a kistérségi turizmus alapját képezzék, és szervezett keretek között fogadjanak látogatókat. A legsürgetőbb feladat a templomrom állagmegőrzése és a falcsonk befedése lenne, majd ezek megvalósulása után épülhetne egy kényelmes sétaút Fábiánsebestyénből kiindulva a turisták számára.

A mai Fábiánsebestyén legnépszerűbb rendezvénye a Lovasnapok, amelynek keretein belül akár lovastúrákat is lehetne indítani, összekapcsolva azt a környék építészeti–kulturális emlékhelyeinek felfedezésével, de szervezhetnénk bicikli- és gyalogos túrákat is a kistérséget átszelő útvonalon. A szentesi Szt. Jupát Sportegyesület a 'Gurul a kamera – a Szentesi Kistérség kerékpáros szemmel' című programjában a csapattagok kerékpárral keresték fel a kistérség nevezetességeit, és filmet is forgattak az ott szerzett élményeikről.

Ha valaki most a nehézkes megközelítés ellenére ellátogat a fábiáni pusztatemplom romjaihoz, páratlan, tipikusan alföldi élményben lehet része. Béres Mária régész, a szentesi Koszta József Múzeum igazgatója szerint „*A puszta az a hely, ahol a csöndet is meg lehet hallani. A városban mindig van valamilyen zaj, de kint meg lehet ízlelni a természet mozgalmas csöndjét: az állatok neszezésén és a levelek zizegésén kívül csak a fábiáni templom déli harangszavát lehet hallani.*” A romokat övező és a természet harmóniáját hirdető nyugalom megtapasztalása mindenkor kivételes adományt jelent a fábiáni emberek és az idelátogatók számára!

Mellékletek

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnénk köszönetünket kifejezni az alábbi személyeknek és intézményeknek, hogy segítőkészségükkel, szakmai tudásukkal és tanácsaikkal segítették kutató munkánkat:

- SZARKA ATTILA, Árpádhalom polgármestere
- CSEH LAJOS középiskolai tanár, Szentes
- BÉRES MÁRIA, a Koszta József Múzeum igazgatója, Szentes
- Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára
- Szentes Városi Könyvtár
- Szt. Jupát Sportegyesület, Szentes

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK

- BEDE ÁDÁM: *Szentes halmai*. Szentes, 2008, 72-73.
- *Csongrád vármegye*. Szerk. KERTÉSZ JÁNOS–LUGOSI DÖME–ZALOTAY ELEMÉR. Szeged, 1936, 39-40.
- GULYÁS PAP ETELKA: *Régi történetek Szentes múltjából*. Szentes, 1941, 68-77.
- *A Körös–Tisza–Maros-köz települései a középkorban*. Dél-alföldi évszázadok 9. Szerk. BLAZOVICH LÁSZLÓ. Szeged, 1996.
- LIECHTENSTEIN LÁSZLÓ–SZABÓ JÁNOS JÓZSEF: *Megelőző feltárás Fábiánsebestyén–Pusztatemplom lelőhelyen*. In: *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*. Szerk. TÓTH ISTVÁN. Szeged, 2008.
- MÉSZÁROS SÁNDOR: *Község – városi igényekkel. Hogyan lett mintatelepülés Fábiánsebestyén?* In: *Fábiáni Objektív*, különszám, 1995. május, 11-12.
- SZABÓ JÁNOS JÓZSEF: *Fábiánsebestyén–Pusztatemplom*. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2001*. Szerk. KISFALUDI JÚLIA. Budapest, 2003, 162-163.
- SZABÓ RÓBERT: *Fábiánsebestyén*. In: *Gurul a kamera – a Szentesi Kistérség kerékpáros szemmel*, 6. út. Szentes, 2009. (videófilm)
- www.fabiansebestyen.hu/
- hu.wikipedia.org/wiki/Fábiánsebestyén
- hu.wikipedia.org/wiki/Kunhalom
- www.magyarvarak.hu/info/hirek.htm
- www.magyarvarak.hu/fabian/asatas.htm
- www.kunhalmok.hu/magyar/oldalak/fabiansebestyen_kunhalmi/